

ІЖКО Євгенія Станіславівна, викладач кафедри «Філологія і переклад» Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА ЛІНГВІСТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Розглянуто сутність компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутніх філологів-перекладачів. Визначено й охарактеризовано базові компетентності перекладача як невід'ємні складові успішного здійснення перекладацької діяльності.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, перекладацька діяльність, професійна підготовка, мовна особистість, міжкультурна компетентність.

Рассмотрена сущность компетентностного подхода в профессиональной подготовке будущих филологов-переводчиков. Определены и охарактеризованы базовые компетенции переводчика как неотъемлемые составляющие успешного осуществления переводческой деятельности.

Ключевые слова: компетентность, компетентностный подход, переводческая деятельность, профессиональная подготовка, языковая личность, межкультурная компетенция.

Key words: competence, competence approach, translation activities, training, language personality, intercultural competence.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Одним з пріоритетних напрямів розвитку української вищої професійної освіти на сьогоднішній день є інтеграція у світовий освітній простір, що передбачає створення структури рівнів та кваліфікацій, яка співвідноситься із загальноєвропейськими стандартами. Згідно з Болонською декларацією, сьогодні важливо наділити громадян необхідними компетенціями для зустрічі викликів нового тисячоліття, іншими словами, мова йде про нове формулювання мети освіти. Тому в основу визначення цілей і змісту сучасної освіти покладений компетентнісний підхід. Необхідність введення

компетентнісного навчання обумовлена процесами гармонізації «архітектури» європейської системи вищої освіти, зміною основоположних педагогічних принципів. При цьому виникає проблема вибору компетентностей, якими повинен володіти сучасний філолог-перекладач.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наприкінці 1960 – початку 1970-х рр. у західній, а в кінці 1980-х рр. у вітчизняній літературі зароджується компетентнісний підхід в освіті. Джон Равен [9] визначає компетентність як специфічну здатність, необхідну для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній області і включає вузькоспеціальні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії. Зазначимо, що поряд з поняттям «компетентність», використовується і поняття «компетенція», яке також має варіативний опис у різних джерелах. Зокрема, Харитонова Є. В. описує компетенцію як параметр соціальної ролі, який в особистісному плані проявляється як компетентність, відповідність особи займаному місцю, «часу»; це здатність здійснювати діяльність відповідно до соціальними вимогами та очікуваннями [10].

Як відомо, певний набір ключових компетенцій необхідний представнику будь-якої професії. Однак при переміщенні особистості в певний професійний контекст ці компетенції піддаються конкретизації, яка зумовлюється професіональними функціями. Проблемі організації професіональної підготовки філологів-перекладачів приділили увагу такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як Комісаров В.Н. [7], Поліщук Л.П., Пушкар Т.М. [8], Черноватий Л.М. [11], Гайл Д. [15], Волчанська М.Д. [2], Ієронова І.Ю. [5].

Мета статті - розглянути зміст компетентностей перекладача на основі їх класифікацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті європейської системи кваліфікацій компетентність описується в термінах відповідальності та автономії. Професійна компетентність – це здатність виконувати обов'язки

за своєю спеціальністю або виконувати професійне завдання з майстерністю прийнятної якості [13].

Європейська комісія встановила вісім ключових компетентностей, якими повинна володіти кожна особистість, незалежно від фаху: 1) комунікація рідною мовою; 2) комунікація іноземною мовою; 3) математична компетентність та основні компетенції в сфері науки і технології; 4) медіа компетентність; 5) вміння вчитися; 6) соціальні та цивільні компетентності; 7) ініціативність і підприємництво; 8) культурна обізнаність і виразність (експресія) [14].

Перекладачі повинні мати широкий спектр компетентностей, щоб успішно конкурувати на ринку праці в установах ЄС та працювати у швидко мінливому світі багатомовної та мультимедійної комунікації. Тому у Європі був створений проект комісії європейських магістрів, щоб визначити основні компетентності, необхідні для перекладачів, які працюють в інститутах ЄС.

Європейський Генеральний директорат розробив проект європейських магістрів – перекладачів (ЄМП) як спосіб стимулювання підвищення якості та придатності перекладачів на ринку Європейського Союзу. Це досягається шляхом впровадження до магістерських програм з дисципліни «Переклад» у європейських університетах загальноприйнятих і орієнтованих на ринок професійних стандартів.

Згідно з висновками проекту ЄМП [14], перекладач повинен володіти наступними компетентностями: міжособистісна, виробнича, мовна, міжкультурна, компетентність збирання інформації, тематична та технічна компетентності.

У державному освітньому стандарті щодо іноземної мови розглядаються наступні компетентності:

- мовна (графічна сторона мови та орфографія, вимовна сторона мови, лексична сторона мовлення, граматична сторона мови);
- мовленнєва (говоріння, письмо, аудіювання, читання);

- соціокультурна (соціокультурний портрет іноземних країн, соціокультурний портрет рідної країни іноземною мовою);
- навчально-пізнавальна (загальні та спеціальні уміння).

На прикладі навчальної програми з дисципліни «Практичний курс другої іноземної мови» за напрямом підготовки 6.020303 «Філологія» [6] бачимо, що процес професійної підготовки філологів-перекладачів передбачає такі аспекти:

- *освітня* роль курсу другої іноземної мови (німецької) спрямована на оволодіння дискурсом наукової комунікації, професійну роботу з джерелами інформації на німецькій мові, на розширення загального та професійного кругозору, підвищення культури мови, спілкування з носіями мови. Оволодіння іноземною мовою розглядається як надбання комунікативної компетентності, що здійснюється згідно з основними положеннями про мовну діяльність. В цілому весь курс орієнтований на міжкультурну наукову комунікацію.

- *практична*: спрямована на формування у студентів загальної та професійно орієнтованої комунікативної мовленнєвої компетентності (лінгвістичної, соціолінгвістичної і прагматичної) для забезпечення їхнього ефективного спілкування в академічному та професійному середовищі.

- *пізнавальна*: спрямована на залучення студентів до таких академічних видів діяльності, які активізують і далі розвивають їхнє вміння самостійно збирати та аналізувати науковий матеріал, працювати з джерелами автентичної інформації.

- *розвиваюча*: спрямована на допомогу студентам у формуванні загальної компетентності з метою розвитку їхньої особистої мотивації (цінностей, ідеалів), зміцнення впевненості студентів як користувачів мови, а також їхнього позитивного ставлення до вивчення мови.

- *соціальна*: спрямована на становлення критичного самоусвідомлення та вмінь спілкуватися і робити вагомий внесок у міжнародне середовище; на досягнення широкого розуміння важливих і різнопланових міжнародних

соціокультурних проблем для того, щоб діяти належним чином у культурному розмаїтті професійних та академічних ситуацій.

Важливим завданням при цьому є набуття студентами навичок самостійного опанування дискурсів академічної та професійної мови. Ще одне з найважливіших завдань – це підвищення мовної культури, оволодіння знаннями культурної та професійно-орієнтованої спадщини Німеччини.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні *знати*: лінгвістичні аспекти німецької мови на рівні, який є достатнім для професійного перекладу та викладання; лінгвістичні одиниці всіх рівнів в широкому обсязі володіння німецькою мовою освіченим носієм мови; комунікативні фактори ефективного міжкультурного спілкування; змістову схему автентичного тексту; побудову текстів різного типу: оповіді, аналізу, характеристики, критичного порівняння, класифікації явищ, проблеми-рішення тощо офіційного та неофіційного характеру; професійну мовну поведінку перекладача та викладача; правила оформлення офіційних текстів та документів;

вміти: використовувати знання німецької мови, тобто бути комунікативно компетентним в своєму використанні німецької мови; постійно розвивати обсяг активного лексичного запасу; усно презентувати інформацію на професійному рівні вимови; вільно та обґрунтовано висловлювати власну думку з заданої теми; здійснювати власний пошук та опрацювання інформації із заданої теми; організувати комунікативну подію за всіма параметрами відповідної діяльності носіїв мови; писати статті та есе наукового характеру.

На нашу думку, комунікативна компетентність відіграє важливу роль в успішності професійної діяльності перекладача. Важливим для нашого дослідження вважаємо ствердження А.Д. Брагіної [1] про те, що необхідно акцентування уваги майбутніх перекладачів на використанні мови в певних соціальних і культурних ситуаціях. Так, знання норм поведінки, цінностей, правил спілкування є необхідним не тільки для вибору вірного мовного

регістру, але й розуміння контексту мовної культури. Вивчаючи іноземну мову, студент проникає в нову національну культуру, тобто досягає те багатство, яке зберігає досліджувана мова. Для оптимізації цього процесу потрібно, щоб мовна підготовка мала полікультурну спрямованість, що включає в себе ціннісно-культурне розмаїття тематичного наповнення навчально-методичних матеріалів в рамках професійної підготовки, тим самим створюючи сприятливі умови для ціннісно-культурного орієнтування студентів.

Ієронова І.Ю. [16] підкреслює, що в умовах професійної мовної підготовки для вирішення завдань з розвитку полікультурних ціннісних орієнтацій створюються дидактичні умови для переходу від репродуктивної моделі організації освітнього процесу до проблемно-орієнтованої моделі, в якій методичним засобом виступають різні види комунікативно-орієнтованих проблемних культурознавчих завдань, спрямованих на полікультурний розвиток студентів. Головне завдання у вивченні іноземної мови як засобу комунікації та підготовки фахівців у цій галузі Ієронова І.Ю. [5] вбачає в тому, щоб мова вивчалася у нерозривній єдності зі світом і культурою народів, які розмовляють цією мовою.

Погоджуємось із думкою Г. В. Єлізарової [4], що для забезпечення адекватної підготовки фахівців, у тому числі і перекладачів, здатних до продуктивного спілкування, необхідно змінити цілеспрямованість навчання: замінити мету формування і розвитку навичок і умінь, необхідних для переважно навчальної комунікації з його орієнтацією на процес, – на нову мету, яка полягає в підготовці до реального спілкування з представниками іншої культури як у побутовій, так і в професійній сфері з орієнтацією на результат такого спілкування.

Таким чином, метою навчання іноземним мовам стає формування мовної особистості, яка буде в змозі вести переговори з представниками інших культур. Поняття мовної особистості розглядається як сукупність здібностей людини до іншомовного спілкування на міжкультурному рівні,

під яким розуміється адекватна взаємодія з представниками інших культур. Взаєморозуміння – це і мета, і результат спілкування, в тому числі і міжкультурного. Для його досягнення мовна особистість повинна мати здатність не тільки до міжкультурного спілкування, а й до евристичних процедур постійного пізнання нових елементів (значень, функцій) спілкування [3].

Все це передбачає новий підхід до формування у майбутніх перекладачів професійно важливих якостей, необхідних для здійснення їхньої професійної підготовки, заснованої на загальному дидактичному принципі діалогу культур, а в результаті – формування у студентів професійно-комунікативної культури [16].

Важливим для нашого дослідження вважаємо твердження Ієронової І.Ю. [16] про те, що професійно-комунікативна культура перекладача передбачає формування у нього міжкультурної компетентності. Це компетентність особливої природи, яка не є тотожною комунікативній компетентності носія мови і може бути властива тільки посереднику культур (в термінології Г. В. Єлізарової – медіатора культур). Міжкультурна компетентність дозволяє мовній особистості вийти за межі власної культури і набути якостей, необхідних для посередницької місії, не втрачаючи при цьому власної культурної ідентичності. Її формування відбувається не тільки в інтелектуально-когнітивній області, але, що особливо важливо, включає психічні та емоційні процеси. Такий стан обумовлює інтегрований характер навчання, перегляд його педагогічних принципів. Результативність та ефективність цього процесу передбачає істотну переробку типового навчального плану як інструменту професійного формування майбутнього лінгвіста-перекладача.

Отже, освітній процес в області навчання професій лінгвіст, філолог, перекладач повинен не тільки забезпечувати учнів знаннями і формувати їхні уміння в галузі міжкультурного спілкування. Він повинен чинити такий вплив на особистість, в результаті якого вона перетвориться в емоційно

зрілий інтелектуально-пізнавальний організм, здатний справлятися з новими культурно зумовленими ситуаціями спілкування за допомогою визначення або створення унікальних інструментів пошуку, обробки та практичного застосування інформації [16].

Необхідною умовою ефективності перекладацької діяльності вважаємо володіння студентом медіакомпетентністю. Завдання педагога інформаційної епохи – розвивати критичне мислення, вміння аналізувати та відбирати особистісно значущу інформацію, структурувати, узагальнювати, використовувати й усвідомлено створювати для інформаційного середовища власні медіатексти, формуючи при цьому медіакомпетентність і медіакультуру студента.

Проаналізувавши праці дослідників [1,2,5,8,11,12,14,15] щодо компетентностей, якими повинен володіти перекладач, узагальнили їх у таблиці, врахувавши при цьому їх зміст, відображений у вигляді компонентів.

Таблиця

Зміст компетентностей майбутнього перекладача

Компетентності	Компоненти
Мовна компетентність	<ul style="list-style-type: none"> - знання граматичних, лексичних та ідеоматичних структур, а також графічних та типографічних конвенцій в рідній та іноземних мовах, - вміння використовувати ці структури в обох мовах, - розвиток відчуття змін в мові.
Інтерпретаційна компетентність	<ul style="list-style-type: none"> - глибоке розуміння тексту; - вміння «побачити» та передати імпліцитну складову тексту оригіналу; - вміння правильно визначити тип тексту оригіналу, його структуру й складові елементи, - здатність до «перекладацької» інтерпретації тексту, тобто бачення його очима носія іншої мови, культури.
Міжкультурна компетентність	<ul style="list-style-type: none"> - знання культури, традицій іншої країни; - соціокультурні дані; - володіння, розуміння та вміння передати мовою перекладу реалії, пов'язані з життям та побутом країни, мова якої задіяна у перекладі, - вміння розуміти та аналізувати макроструктури документа та його логічний зв'язок, - вміння сприймати передумови, алюзії, стереотипи та інтерконтекстуальні характеристики тексту оригіналу.
Фахова компетентність	<ul style="list-style-type: none"> - розуміння поняття повноцінного перекладу (формальної та динамічної еквівалентності) залежно від жанру тексту,

	<p>що перекладається,</p> <ul style="list-style-type: none"> - володіння прийомами перекладу – володіти «законами перекладу», - знання стадій процесу перекладу, - володіння теоретичними та практичними установками під час перекладу науково-технічної літератури, - знання прийомів передачі преціозної лексики, транслітерації та транскрибування загальних і власних імен, - володіння концепціями, що лежать в основі машинного перекладу.
Соціальна компетентність	<ul style="list-style-type: none"> - розуміння соціальної ролі перекладача, - уміння слідувати вимогам ринку, - маркетингові знання (уміння організувати підходи до клієнта), - прийоми та норми спілкування у професійному середовищі, уміння пропонувати свої послуги на ринку праці, укладати договір на виконання перекладу, співпрацювати з фахівцями у відповідній галузі, - уміння працювати в колективі, - почуття відповідальності за якість власної праці; - готовність та потреба у постійній самоосвіті та розвитку, - навчання вчитися – уміння розвивати свої знання (володіння системами понять, методами презентацій, проектів, самоконтролю), - готовність адаптуватися до нових ситуацій, - уміння планувати свої дії (ставити цілі, задачі, розподіляти час тощо).
Медіакомпетентність	<ul style="list-style-type: none"> - володіння новітніми інформаційними технологіями (знання про частини і функції пристроїв, вміння використовувати програмне забезпечення, загальні навички у поводженні з медіапродукцією), - здатність, вміння розуміти зміст інформації, що передається за допомогою сучасних комунікацій, знання специфічного медіакода і вміння оцінити його вплив, вміння відбору, обробки і вибору інформації для отримання знань, - вміння активно, адекватно і відповідально застосовувати медіа в комунікації або як засіб соціальної взаємодії.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши праці дослідників, можна зробити висновок, що основні компетентності перекладача розглядаються під різними кутами зору. Розглянувши різноманіття класифікацій перекладацьких компетентностей, можна виділити шість базових, а саме: мовна, інтерпретаційна, міжкультурна, фахова, соціальна, медіакомпетентність.

Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані із вивченням особливостей формування окремих компетентностей.

Література

1. Брагина А.Д. Развитие поликультурных ценностных ориентаций будущих переводчиков в современном языковом образовании. // Фундаментальные исследования. – Серия «Педагогические науки». – № 4. – 2011. – с. 11-17.
2. Волчанська М. Д. «Компетенція» і «компетентність» у галузі методики навчання / М. Д. Волчанська – електронний ресурс. – режим доступу : alma.mater.luguniv.edu.ua/magazines/elect_v/NN9/10navppd.pdf.
3. Гнатюк Л. П. Мовна особистість як об'єкт лінгвістичних досліджень: історія дослідження та проблема структури / Л. П. Гнатюк / Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки». – Черкаси, 2002. – Вип. 44. – С. 38–43.
4. Елизарова Г. В. Культура и обучение иностранным языкам. – СПб.: РГПУ им. А. И. Герцена, 2004.
5. Иеронова И.Ю. Реализация принципа диалога культур через экстралингвистический компонент профессиональной подготовки лингвистов-переводчиков в языковом вузе. // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена, № 35 / том 8 / 2007 – с. 99 -104.
6. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение : [учеб. пособие] / В. Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 2004. – 424 с.
7. Поліщук, Л. П. Пушкар, Т. М. (2014) Формування основ перекладацької компетентності у майбутніх перекладачів на початковому етапі навчання. Наукові записки серія: філологічні науки (№128). pp. 467-469. <http://eprints.zu.edu.ua/11025/1/14ptmfop.pdf>
8. Равен Дж. Компетентность в современном обществе. - М: КОГИТО-ЦЕНТР, 2002.

9. Харитоновна Е.В. Об определении понятий «компетентность» и «компетенция» // Успехи современного естествознания. – 2007. – № 3 – С. 67-68. URL: www.rae.ru/use/?section=content&op=show_article&article_id=7778001

10. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності: Підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю “Переклад” / Л.М.Черноватий. – Вінниця : Нова Книга, 2013. –376 с.

11. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment. Council of Cultural Cooperation Education Committee. Modern Languages Division, Strasbourg. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 260 p.

12. European Commission, Education & Training, 2009. Strategig Framework for Education and Training. Available at: http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc44_en.htm [Accessed September 2011].

13. European Commission. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. Official Journal of the European Union. 2006. Available at: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/l_394/l_39420061230en00100018.pdf [Accessed August 2011].

14. Gile D. Basic concepts and models for interpreter and translator training / D. Gile. – John Benjamin Publishing Company, 2009. – 283 p.

15. Ieronova I. Professional communicative culture of interpreters and its basic constituents.// European Journal of Natural History. – London. – 2006. – N 2. – P. 67–70.